

## ЦИФРОВИЙ ДИСКУРС І НОВІ МЕДІА

УДК 81'25:378.147:811.161.2'28  
<https://doi.org/10.18524/2307-4558.2026.45.357827>

Це стаття відкритого доступу  
за ліцензією CC BY-NC 4.0 

**КІШКО Ольга,**

старша викладачка кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-1485-2653>

**ПЕТИЙ Наталія,**

старша викладачка кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-3999-0932>

### ЛОКАЛЬНИЙ МОВНИЙ КОД ЯК ДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ У НАВЧАННІ ПЕРЕКЛАДУ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ (КЕЙС РОМАНУ «ІВАН І ФЕБА» ОКСАНИ ЛУЦИШИНОЇ)

**Анотація.** У статті обґрунтовано методику використання культурно маркованих художніх текстів як інструменту формування стратегічної компетентності майбутніх перекладачів-філологів. На матеріалі роману Оксани Луцишиної «Іван і Феба» та його англійського перекладу, виконаного Ніною Мюррей, проаналізовано стратегії відтворення закарпатського мовного коду, що функціонує як складна соціолінгвістична система з історичними угорськими, словацькими та німецькими впливами. Автори дослідження доходять висновку, що робота з локальними мовними кодами вимагає від перекладача не просто лінгвістичного перекодування, а й герменевтичного осмислення культурної пам'яті народу та регіональної ідентичності. Детальний компаративний аналіз охоплює переклад культурно-маркованої лексики (сокачка, біровати, неваловшний, кішкерт), кулінарних реалій (шонка, крумплі, баньки, гурки, леквар, ерош пішта, паленка, бограч, шютемені), обрядового дискурсу, тощо. Особливу увагу приділено стратегіям граматичної стилізації та їх соціокультурним імплікаціям, що актуалізує питання етичної відповідальності за адекватну культурну репрезентацію першоджерела. Доведено, що аналіз перекладу культурно-насичених текстів сприяє якісному переходу навчання від механічного лінгвістичного перекодування до глибокої культурної медіації та складного герменевтичного аналізу. Запропонована дидактична модель передбачає послідовне проходження етапів соціолінгвістичної деконструкції, картографування стратегічних рішень перекладача та самостійного прагматичного моделювання альтернативних варіантів. Результати дослідження підтверджують, що залучення складних для відтворення фрагментів сучасної прози активує фахову рефлексію студентів, навчаючи їх ефективно балансувати між лінгвістичною точністю та соціокультурною адекватністю в умовах високої семантичної невизначеності. Такий методичний підхід перетворює навчання на процес глибокого дослідження мовного середовища, готуючи фахівця до вирішення складних завдань у сфері міжкультурної взаємодії та репрезентації національної ідентичності у глобальному світі.

**Ключові слова:** навчання перекладу, локальний мовний код, культурна специфіка, закарпатський діалект, прагматична адаптація, Оксана Луцишина.

**Постановка проблеми.** Сьогодні підготовка перекладачів у вищій школі виходить далеко за межі суто лінгвістичних студій. Навчання сучасного філолога-перекладача зміщується у площину культурної антропології та герменевтики. Текст уже не є простою послідовністю знаків, він постає носієм колективного досвіду, де кожне слово може виявитися «архівованим» фрагментом історії. У цьому контексті роман Оксани Луцишиної «Іван і Феба» слугує надзвичайно показовим дидактичним матеріалом. Це текст-палімпсест, де за особистою драмою героїв прочитується ціла епоха: від Революції на граніті до закарпатських побутових реалій 90-х років.

Робота з таким твором кидає перекладачеві виклик не стільки складністю граматики чи лексики, скільки щільністю культурної пам'яті. Культурна специфіка тут є фундаментом сенсотворення. Ми розглядаємо культурну пам'ять як об'єкт цілеспрямованого навчання, де студент має навчитися розкодувати імпліцитні смисли, які для англійського читача не є частиною фонового знання. Це підводить нас до ключової тези дослідження: неперекладність не варто сприймати як бар'єр чи професійну невдачу. Навпаки, у навчальному процесі вона стає найціннішим ресурсом. Саме тоді, коли пряма еквівалентність неможлива, активується справжня фахова рефлексія. Студент змушений переходити до стратегічного планування, обираючи між адаптацією, коментарем чи компенсацією. Відтак аналіз перекладу Ніни Мюррей слугує для майбутніх фахівців простором критичного осмислення того, як «неперекладне» набуває зрозумілості в іншій культурі.

**Мета** цієї статті – обґрунтувати методику використання культурно маркованих текстів як інструменту формування стратегічної компетентності майбутніх перекладачів.

**Огляд літератури.** Теоретичну основу дослідження становлять фундаментальні положення загальної теорії перекладу, зокрема розробки О. Кальниченка в межах українського наукового дискурсу. Дослідник розглядає переклад як історично зумовлений герменевтичний процес, що безпосередньо корелює з еволюцією філологічної думки [2]. Така концепція дає змогу трактувати переклад не просто як акт лінгвістичного посередництва, а як простір для інтерпретації колективної пам'яті та ідеологем. Своєю чергою, Т. Володіна та О. Рудківський у курсі загальної теорії перекладу акцентують на проблемі лакунарності та стратегіях відтворення реалій [1]. Їхні напрацювання закладають методологічну базу для розривання безеквівалентної лексики та обґрунтування способів її компенсації в художньому тексті.

Питання перекладу культурно маркованих одиниць (culture-specific items) залишається в центрі уваги світової науки. Сучасні дослідження засвідчують, що стратегічний вибір між форенізацією та доместикацією зумовлений не лише типом тексту, а й дидактичними цілями, які ставить перед собою перекладач [10]. М. Аміні зазначає, що виклики, пов'язані з «культурними лакунами», часто спричиняють помилки у студентських роботах, що, своєю чергою, створює підґрунтя для глибокого аналізу [11].

Окремий масив джерел присвячено педагогіці перекладу в цифрову епоху. Набіль Аль-Аваде у праці про інноваційні підходи до навчання перекладу порушує питання взаємозв'язку теорії та практики [4]. Сучасна освітня парадигма, за визначенням Лі Вея, ґрунтується на концепціях «транслінгвізму» (translanguaging) та трансформативної педагогіки. Відповідно, навчання перекладу має сприяти глибокому осягненню «чужого» контексту [16]. В епоху штучного інтелекту роль людського чинника в інтерпретації культурних смислів лише зростає. Аналіз бібліометричного корпусу перекладознавства, проведений Кінгслі Обіаджолу Умеановаї та Геншеном Ху, демонструє, що сучасні дослідження дедалі більше тяжіють до вивчення когнітивних аспектів праці перекладача [15].

Емпіричним матеріалом дослідження слугує роман Оксани Луцишиної «Іван і Феба» та його англійська інтерпретація, здійснена Ніною Мюррей. Критична рецепція цього перекладу дає змогу простежити, як фахова спільнота оцінює стратегії відтворення культурної специфіки. Зокрема, Корі Олдвейлер у рецензії для “Words Without Borders” називає переклад Мюррей надзвичайно вдалим у передачі діалогів, передусім специфічного мовлення матерів головних героїв [12]. Водночас критик зауважує певну тональну розбалансованість окремих пасажів, що подекуди перешкоджає повному зануренню у текст. Натомість у відгуку Лілі Меєр висловлено критичнішу думку, де вона зазначає, що спроба відтворити мовлення матері Івана «межує з карикатурністю» [9].

Ельза Корт акцентує на багатомовності роману, зауважуючи, що Маргіта, мати Івана, як етнічна угорка та словачка, активно влітає у своє українське мовлення численні угорські лексеми [7]. Це додає складності до перекладацького завдання, адже йдеться не просто про відтворення окремого українського діалекту, а про багатозарову мовну ідентичність, що відображає складну історію Закарпаття. Наталія Шпильова-Саїд підкреслює, що Ніні Мюррей вдалося передати «гнучку текстуру» роману, яка поєднує діалектне розмаїття, угорські культурні та гастрономічні впливи, відбитки радянської ідеології та дух українського відродження 90-х років [14].

Отже, огляд джерел засвідчує, що хоча питання неперекладності та культурної специфіки належать до ґрунтовно розроблених проблем перекладознавства, їхнє залучення як дидактичного ресурсу на прикладі сучасної української прози потребує глибшого теоретичного осмислення. Критична рецепція перекладу «Іван і Феба» підтверджує актуальність дискусії про межі відтворення діалектного мовлення та етнокультурних реалій, що робить цей твір взірцевим навчальним матеріалом для підготовки майбутніх філологів-перекладачів.

**Виклад основного матеріалу.** *Локальні мовні коди як інструмент формування стратегічної компетенції перекладача.* Закарпатське мовлення в романі Оксани Луцишиної постає складним семіотичним маркером, що виконує значно ширший спектр завдань, ніж просто створення локального колориту. Це мова, у якій закодовано не лише географію, а й досвід поколінь, соціальний статус та історичну травму. Під локальним мовним кодом ми розуміємо не лише територіально обмежений лексичний інвентар (діалект, говірка), а живу соціолінгвістичну систему, що слугує інструментом ідентифікації «свій-чужий» та засобом трансляції специфічних культурних пресупозицій. Спираючись на концепцію соціолінгвістичних масштабів Я. Бломмарта [6], цей код можна розглядати як «сховище» колективного досвіду громади, де фонетичні, морфологічні та лексичні вибори мовця маркують його приналежність до конкретного соціокультурного локусу. Відповідно до теорії кодів Б. Бернштейна [5], такий локальний код функціонує як самобутня система значень, що забезпечує неперервність традиції та фіксує унікальну ідентичність пограниччя. Для

студентів-перекладачів ця багатошаровість стає ключовим навчальним моментом, вони мають усвідомити, що мовна одиниця є не автономним об'єктом, а вузлом значень, де перетинаються соціолінгвістика, культурна пам'ять та авторський задум.

Ужгород у романі – це не просто топографічна точка, а прикордонний простір із власною унікальною ідентичністю. Як зазначається у матеріалах презентації перекладу в Університеті Техасу, «ця територія, хоча й є суто українською, залишається пограниччям із власним унікальним діалектом» [13]. Історично Закарпаття належало до різних державних утворень – від Австро-Угорщини до Чехословаччини, а потім до Радянського Союзу та незалежної України. Кожен з цих періодів залишив свій слід у локальному мовленні. У романі «Іван і Феба» Оксани Луцишиної ця історична багатошаровість пронизує побутові репліки персонажів, визначає їхній спосіб мислення та формує світогляд.

Особливої уваги в контексті формування стратегічної компетенції майбутніх філологів заслуговує аналіз мовленнєвого портрета Маргіти, матері головного героя, чие мовлення критик Корі Олдвейлер влучно характеризує як «граматично вільний говір» (*grammatically laissez-faire patois*) [12], що вимагає від перекладача Ніни Мюррей особливої майстерності у відтворенні локального мовного коду. Зокрема, фрагмент про підготовку до весілля демонструє роботу з трьома складними лінгворегіональними одиницями, де кожне рішення перекладача стає окремим кейсом для вивчення: «*На голубці до свинини, та Ондія най стане коло сокачок, бо як ся син аптекаря женив, то покрали парадну шонку, шо на словаках купили*» [3, с. 11] – “*It's good to mix up the pork in the holubtsi . . . and let Ondia keep an eye on the hired cooks 'cause when the pharmacist's son got hitched one stole their best ham they bought from the Slovaks*” [8, с. 11]. В оригіналі «сокачка» – це не просто кухарка, а ціла інституція сільського чи містечкового весілля на Закарпатті. Це жінка-майстриня, яку запрошують керувати приготуванням страв на велику кількість гостей. Ніна Мюррей перекладає цю лексему “*hired cooks*”. З одного боку, ми бачимо втрату специфічного етнографічного компонента (культу сокачок як розпорядниць свята), проте з дидактичного погляду це рішення демонструє стратегію семантичної нейтралізації. Перекладачка фокусується на функціональному аспекті (найняті особи), оскільки введення запозичення (транслітерації) могло б переобтяжити текст для сприйняття.

Вираз «парадна шонка» містить кілька рівнів локального коду. Лексема «шонка» (етимологічно пов'язана з німецьким *Schinken*, але запозичена через угорське посередництво) позначає не просто м'ясний виріб, а культовий продукт, зазвичай домашнього копчення, що має особливий статус у закарпатській кухні. Епітет «парадна» додатково маркує виняткову якість продукту, призначеного для урочистих подій. Ніна Мюррей трансформує це сполучення у “*best ham*”. У цьому рішенні простежується стилістична компенсація, оскільки перекладачка відмовляється від відтворення діалектної форми іменника, проте посилює прикметник, щоб передати ціннісну категорію предмета. Для студентів-перекладачів це слугує важливим прикладом того, що прагматична вага слова («парадність» як ознака престижу чи свята) часто є пріоритетнішою за його формальну лексичну оболонку.

Локальна усталена фраза («на словаках») (у значенні «у Словаччині» або «на території Словаччини») відображає прикордонну свідомість мешканців Закарпаття, де сусідня держава сприймається через людей, що там живуть. Рішення Мюррей перекласти це “*from the Slovaks*” є надзвичайно точним з погляду збереження етнолінгвістичного аспекту. Вона не використовує офіційну назву країни (*Slovakia*), що зруйнувало б автентичність мовлення Маргіти, а зберігає орієнтацію на людей, характерну для мешканців прикордоння.

У прикладі, поданому нижче, перекладачка обирає іншу стратегію – повну граматичну нейтралізацію: «*Та хоч ся мало погостите*» [3, с. 11] – “*Come in for a bit at least*” [8, с. 13]. Англійське речення не містить жодних діалектних маркерів. Така непослідовність у передачі діалектності є типовим викликом для перекладача художньої прози, що задається питанням: чи варто маркувати кожну репліку персонажа діалектними рисами, чи достатньо створити загальне враження через окремі яскраві приклади?

Не менш репрезентативним у дидактичному плані є фрагмент діалогу в лікарняному просторі, де використання локального мовного коду лікарем висвітлює роль регіонального мовлення як інструменту соціальної солідарності та емоційної розрядки: «*Туй болить?*» — *натиснув хірург, аж Іван засичав. Ув очах йому знов потемніло. «Шо, — вів своєї хірург, — син ся не хоче женити?» Батько коротко засміявся. «Не хоче ся ти подпись у загсі ставити?» — звернувся лікар тепер уже до Івана. — Обкрутила тя дівка, не?»* [3, с. 13] – “*Hurt here?*” the surgeon pressed on a spot which made Ivan hiss. The world went dark for him again. “I see,” the doctor continued. “The boy *wishn't* get wed, eh?” Ivan's father chuckled. “Won't sign the form at the registrar's, eh?” the surgeon said, now to Ivan. “Girl got you trapped, is that

*right?*» [8, с. 13]. Ніна Мюррей реалізує стратегію граматичної стилізації, спрямованої на створення ефекту «іншої» англійської мови. Зокрема, вживання оказіональної форми “wishn’t” замість нормативних “won’t” або “doesn’t wish” виступає сильним фонетичним та морфологічним маркером, що імітує діалектну вимову і відтворює специфічну мелодіку закарпатського мовлення. Вибір лексеми “wed” замість нейтрального “married” додає висловлюванню відтінку архаїчності та регіональної консервативності, що корелює з патріархальним устроєм, описаним у романі. Використання риторичного маркера “eh?” замість «не?» слугує фінальним штрихом у відтворенні неформальної атмосфери розмови, демонструючи майбутнім перекладачам, як через мікрорівень мовних часток можна реконструювати макрорівень культурного середовища. Такий порівняльний аналіз навчає студентів розрізняти межі між буквальним перекладом і функціональною стилізацією, де збереження загального настрою сцени виправдовує втрату окремих лінгвістичних деталей оригіналу.

Наступний рівень складності пов’язаний із культурними запозиченнями, особливо з угорської мови. Закарпатська культура глибоко вкорінена у багатомовне середовище, що відображається у кулінарній лексиці, наприклад: «*Мили поверхні, шкребли підлоги, пекли шютемені, гори перевертали руками, як три гігантки, прародительки світу, народжені для надлюдських завдань*» [3, с. 20]. – “*They polished surfaces, scrubbed floors, baked the **sütemény**, Hungarian pastries, and moved mountains with their bare hands, like three giantesses, primal mothers of the world born themselves for superhuman tasks*” [8, с. 20]. Тут перекладачка застосовує стратегію подвійної номінації: спершу зберігається угорське слово “sütemény” з діакритичними знаками, а потім додається пояснення “Hungarian pastries”. Таке рішення є компромісним, оскільки воно зберігає культурну автентичність, але одночасно робить текст доступним для цільової аудиторії. Для студента важливо усвідомити функцію такої стратегії, адже вона не просто передає денотативне значення (тістечка), а й конотативне, тобто зв’язок із угорською культурою, історію Закарпаття як частини Австро-Угорщини, побутовий мультілінгвізм регіону.

Продовжуючи аналіз стратегій трансляції матеріальної культури, варто звернути увагу на фрагмент, що описує приїзд Ондії з Угорщини, оскільки він є наочним прикладом диференційованого підходу до перекладу реалій, запозичених з інших мов: «*Ондія вчора приїхала з Угорщини, де жила вже багато років, — возила сестрам журнали з інтер’єрами, копчені курячі стегенця, добру шонку, аджику, ерош пішту, вегету, джинси*» [3, с. 20-21] – “*Ondia arrived the day before from Hungary, where she’d lived for many years and from where she brought her sisters magazines with pretty homes and gardens, smoked chicken thighs, **good spices**, **Erős Pista chili sauce**, **Vegeta seasoning**, and jeans*” [8, с. 20]. У цьому контексті Ніна Мюррей демонструє майстерне застосування прагматичної адаптації, варіюючи ступінь експліцитності залежно від гіпотетичної культурної компетенції англомовного реципієнта. Зокрема, узагальнювальна трансформація «аджики» у “good spices” свідчить про свідоме зниження когнітивного навантаження на читача у випадках, натомість збереження угорської номінації “Erős Pista” з автентичною діакритикою та додаванням експлікації “chili sauce” виступає засобом збереження лінгвокультурної інакшості. Дидактична цінність цього кейсу для студентів-філологів полягає в усвідомленні ієрархічності перекладацьких рішень. Збереження комерційної назви “Vegeta seasoning” апелює до впізнаваності регіональних брендів, тоді як вибір на користь оригінального написання угорських реалій відображає транскордонний характер закарпатського регіону. Такий підхід навчає майбутніх фахівців знаходити рівновагу між екзотизацією та універсалізацією, де критерієм успішності перекладу постає не лише лексична точність, а й прагматична доступність тексту, що не нівелює при цьому його локального колориту.

Аналіз обрядової лексики та гастрономічного коду в межах весільної традиції, змальованої в романі, відкриває широкі можливості для дискусії про межі перекладацької точності та комунікативної прагматики: «*Спершу виголошувалися тости, гості зичили молодятам кохання, дітей, достатку, а при цьому, як водиться, всі причащалися вином та паленкою*» [3, с. 24]. – “*First there were toasts, the guests wished the newlyweds much love, many children, and material wealth, while imbibing, of course, wine and **pálinka***” [8, с. 25]. У наведеному фрагменті перекладачка застосовує комбіновану стратегію, де транслітерація лексеми «паленка» як “pálinka” з дотриманням угорської орфографії виступає інструментом форенізації, що засвідчує регіональну ідентичність напою. Водночас використання перекладацької примітки, де термін пояснюється як “Hungarian vodka”, стає об’єктом цікавої дидактичної рефлексії. З погляду технології виробництва, таке визначення є технічно неточним, адже паленка – це фруктовий дистиллят, а не зерновий спирт, проте в контексті

навчання перекладу цей приклад ілюструє пріоритетність функціональної еквівалентності. Для студента-філолога цей кейс стає моментом складного фахового вибору між денотативною точністю та лінгвокультурною доступністю. Використання заміника “vodka” є комунікативно виправданим кроком, оскільки він миттєво активує у свідомості англомовного реципієнта категорію «міцний алкогольний напій», не створюючи при цьому зайвого когнітивного шуму, який міг би виникнути при спробі дати розлоге енциклопедичне визначення. Таким чином, ми навчаємо майбутніх перекладачів, що ефективність міжкультурної комунікації часто залежить від здатності вчасно пожертвувати термінологічною скрупульозністю на користь прагматичного ефекту, зберігаючи при цьому автентичну назву як індикатор «чужої» культури.

Дослідження відтворення фольклорно-обрядового дискурсу у перекладі Ніни Мюррей відкриває ще один важливий аспект дидактичного потенціалу тексту – роботу з римованими речитативами, що мають особливу ритуальну прагматику. У наведеному фрагменті перекладачка демонструє креативну стратегію функціонально-стилістичної адекватності, трансформуючи традиційне українське весільне закликання «Гірко!» у римоване двовіршя: «*Раз по раз хтось вигукував: «Гірко, гірко, гіркая вода! Най ся поцілує пара молода!»* [3, с. 26]. – “*Time after time someone would start chanting, “Bitter, bitter, bitter is the hooch, let the bride and groom fix it with a smooch!”* [8, с. 26]. Для майбутнього філолога-перекладача цей приклад є показовим з погляду пріоритетності збереження ігрового характеру тексту над формальною відповідністю оригіналу. Використання сленгової одиниці “hooch” (самогон, міцний алкоголь) як відповідника до контекстуального значення «води» (алкогольного напою) дозволяє вибудувати звукову риму з розмовним “smooch” (цілуватися, обійматися). Хоча при цьому відбувається неминуча втрата специфічних граматичних маркерів українського фольклору, як-от частки «ся», перекладачка успішно відтворює ритмічний малюнок оригіналу. У межах навчальної дискусії цей кейс спонукає студентів до критичного осмислення перекладацького вибору: чи є римовання в англійській мові оптимальним інструментом для передачі обрядового заклик, чи, можливо, варто було б зберегти урочистість через більш високий стилістичний реєстр? Аналіз таких рішень вчить студентів розуміти, що переклад ритуального тексту – це завжди пошук балансу між етнографічною точністю та здатністю тексту функціонувати у новій мовній реальності як природна, ритмічно організована одиниця. Саме через такі «творчі втрати» та «функціональні здобутки» формується справжня стратегічна компетенція перекладача художньої прози.

Кулінарні реалії у романі формують окремий пласт культурної пам’яті. Вони є символами приналежності до закарпатської ідентичності, а не просто елементами побуту, наприклад: «... розповідав щось про традиції, про **бограч**, про **гуляш-левеш**, про **казан надворі**, де ця страва варитиметься, про **дрова**, якими треба підготовувати **вогнище**, про **печені баньки...**» [3, с. 260]. – “...and Styopa went on and on, about Ivan’s duty to his family, about their traditions, about **bograč** and **goulash**, and the great cast-iron cauldron out in the open air where these would be cooked, and the firewood he would need to keep the fire going, about baked **potatoes ...**” [8, с. 266]. У цьому фрагменті бачимо стратегію вибіркового збереження реалій. «Бограч» транслітерується як “bograč” без пояснення, оскільки далі у реченні згадується “goulash”, що дає читачеві контекстуальну підказку. «Баньки» (картопля, нарізана кружальцями і запечена) нейтралізуються до “baked potatoes”, втрачаючи діалектну маркованість.

Цікавим є приклад, де Мюррей зберігає діалектне слово у перекладі та створює римовану конструкцію: «*Туй у нас **крумплі**, авать **баньки**, не **олай**, а ну бистренько до нас у «Закарпатський автобус» **завімай!***» [3, с. 362] – “*Bake some **taters!***” Styopa answered. “*Grill ‘em, **no oil!***” Styopa made up a jingle on the spot” [8, с. 370]. У цьому кейсі ми спостерігаємо суттєве семантичне спрощення: питомо закарпатські номінації картоплі «крумплі» (германізм через угорське посередництво) та «баньки» (локальний діалектизм) редуковані до розмовного американського варіанта “taters” (афереза від “potatoes”). Перекладачка свідомо обирає стратегію доместикації, зберігаючи динаміку римованого заклик (jingle), проте повністю нівелюючи лінгвокультурну специфіку першоджерела. Для майбутніх філологів цей приклад стає плідним підґрунтям для дискусії щодо ієрархії перекладацьких рішень. Зокрема, постає питання: чи не доцільнішим було б у цьому контексті вдатися до форенізації та зберегти лексему “krumpłi” як унікальний маркер локусу, навіть ціною втрати римованої структури? Такий аналіз вчить студентів розрізняти функціональну еквівалентність (збереження «духу» жарту) та формальну точність (збереження культурного коду).

Вагомим для дидактичного розбору є приклад перекладу фрагмента, що описує приготування традиційних домашніх м’ясних виробів: «...А **Стьопа**, **напевно**, **вже був у**

підвали, може, різав м'ясо на порційні шматки, може, збиралися з Маргітою чи то з Христиною крутити **гурки**» [3, с. 381]. – “*He would be cutting the meat into portions or setting up to make **sausages** with Margita and Christina*” [8, с. 390]. Діалектне «гурки» перекладається нейтральним функціональним еквівалентом “sausages”. Така стратегія призводить до нівелювання етнографічного компонента, адже гурка є автентичною стравою, яка за інгредієнтами та способом приготування тяжіє до британських “black pudding” (кров’яна) або “white pudding” (ліверна з крупою). Очевидно, що перекладачка свідомо уникала використання британських лінгвокультурних аналогів, аби запобігти небажаній культурній підміні українського тексту. Для майбутніх філологів цей кейс відкриває простір для пошуку альтернативних стратегій: чи доцільно було б зберегти транслітеровану форму “hurky” (за аналогією з уже відомим англomовному читачеві “salo”), забезпечивши термін коментарем? Чи могло б залучення розмовних англійських відповідників, як-от “links” чи “chubs”, компенсувати втрату діалектного забарвлення оригіналу? Така дискусія вчить студентів розуміти, що вибір між нейтралізацією та збереженням екзотизму – це завжди стратегічне рішення, яке визначає рівень антропологічної глибини перекладу.

Розглянемо переклад лексеми «леквар», що виступає вузловим елементом закарпатської побутової культури: «*Приставляла каву й мастила на хліб **леквар**, сама сідала собі за стіл, перед нею сяяла залита сонцем церата*» [3, с. 58]. “...*then would pour herself a cup of coffee, spread **jam** on a slice of bread, and sit down alone at the table. The oilcloth threw brilliant sunshine back at her*” [8, с. 60]. Для носія закарпатського мовного коду «леквар» – це не просто денотат солодкого продукту, а складний культурний конструкт, що позначає автентичне сливове повидло, яке традиційно виварюється до надгустої консистенції без додавання цукру протягом доби. Вибір на користь загального поняття “jam” є прикладом семантичної нейтралізації (гіперонімічного перекладу). У результаті такої трансформації повністю нівелюється технологічна та смакова унікальність продукту, а текст втрачає свою антропологічну достовірність. Цей кейс ілюструє роботу перекладача в умовах «культурної лакуни», де задля збереження динаміки оповіді та зрозумілості дії Н. Мюррей жертвує етнографічною специфікою. Під час навчального аналізу студентам варто запропонувати шляхи прагматичної компенсації. Зокрема, доцільно обговорити можливість дескриптивного (описового) перекладу або введення контекстуальних уточнень (акцент на густині чи специфічному кольорі), що дозволило б англomовному читачеві ідентифікувати «леквар» як щось відмінне від типового європейського конфітуру чи джему.

Аналіз опису екстер’єру ужгородських осель дозволяє простежити трансформацію локального топосу в універсальну візуальну дескрипцію, що є важливим для розуміння стратегій прагматичної адаптації: «*У **кішкертах** буяла зелень, цвіли квіти – переважно троянди*» [3, с. 57]. – “*Behind the fences, front gardens stood verdant and full, dotted with flowers, mostly roses*” [8, с. 58]. У поданому вище фрагменті, лексема «кішкерт» (від угор. *kiskert* – малий садок) є самоочевидним лінгвокультурним маркером для закарпатського реципієнта. Тут перекладачка вдається до подвійної стратегії: по-перше, здійснює експлікацію просторової структури (behind the fences), матеріалізуючи для англomовного читача притаманну ужгородським палісадникам інтимність та відгородженість; по-друге, використовує функціональний відповідник “front gardens”, який точно локалізує об’єкт у межах прибудинкової території, уникаючи при цьому когнітивного дисонансу, що міг би виникнути при транслітерації. Такий підхід навчає студентів-перекладачів бачити в оригіналі не просто лексему, а цілісну сцену, де реконструкція візуального образу та логіки художнього простору стає пріоритетною над буквальним відтворенням етнографізму.

Особливий науковий інтерес для вивчення стратегій відтворення афективного мовлення персонажів становить аналіз перекладу лексеми «неваловшний» (від угор. *való* – справжній, дійсний, придатний): «... *Margita сварила прилюдно могутнього свого зятя, а тепер, бач, потрібний їй зять, бо син її власний до газдівства **неваловшний!***» [3, с. 382] – “...*the reason Margita had raked her omnipotent son-in-law publicly over the coals, and then came calling because her own son **was shit at husbandry and would never learn***” [8, с. 391]. Ніна Мюррей трансформує це закарпатське поняття, вдаючись до виразного стилістичного контрасту. Поєднання низького розмовного регістру (shit) з архаїчним, майже біблійним за звучанням “husbandry” створює специфічний ефект, який може сприйматися як спроба компенсувати втрачену автентичність через інтелектуальну гру. Для студента-філолога цей фрагмент стає простором для фахової рефлексії: чи є таке поєднання низького регістру та лексичного історизму адекватною компенсацією втраченого локального колориту? У дидактичному вимірі цей приклад демонструє ризики переходу від регіональної автентичності до «загальної

розмовності) (general colloquialism), де специфічна закарпатська ментальність може бути нівельована агресивною соціолінгвістичною адаптацією цільової мови.

Завершальним етапом аналізу має стати розгляд фрагментів, де специфічна морфологія та лексика стають інструментом ескалації міжособистісного протистояння. Найскладнішим завданням для перекладача є випадки, коли саме граматичні форми (зокрема закарпатська форма минулого часу на «-ісь») та локальні номінації визначають експресивне забарвлення мовленнєвого акту: *«Не біровав-ісь? Ушитко розвалив-ісь та і тепер шо — хіба в політику підеш, як ковдош!»* [3, с. 383] – *“Too good to work at it, like anyone else. You done ruined everything you had so what are you gonna do now? Go into politics, eh? Ha!”* [8, с. 391]. У цьому насиченому уривку Ніна Мюррей пропонує комплексний підхід до подолання мовної асиметрії. Аналізуючи переклад дієслова «біровати» (від угор. *bírni* – бути здатним, справлятися), ми помічаємо трансформацію через описову конструкцію “too good to work at it”. Це дозволяє передати не просто фізичну неспроможність, а іронічний закид у лінощах та зарозумілості героя. Натомість займенник «ушитко» (все) органічно вбудовується у структуру “everything you had”, що забезпечує природне звучання англомовного висловлювання. Найбільш дискусійним рішенням є переклад одиниці «ковдош» (від угор. *koldus* – жабрак, волоцюга) через нейтральну конструкцію “like anyone else”. Така стратегія значно приглушує агресивну тональність оригіналу, проте почасти компенсується загальною глузливою інтонацією репліки.

Використання Ніною Мюррей конструкцій на кшталт “done ruined” або скорочення “gonna”, притаманних афроамериканському вернакуляру (AAVE) або південним діалектам США, постає як сміливий акт діалектної аналогії. Проте в межах професійної підготовки майбутній філолог має критично оцінити етичні та соціолінгвістичні ризики такого рішення. Ключовим питанням для дискусії є те, чи не провокують ці маркери у цільового реципієнта хибні расові чи географічні асоціації, що вступають у дисонанс із закарпатським локусом. Аналіз таких прагматичних імплікацій навчає студентів, що вибір мовного коду – це не просто технічний пошук еквівалента, а глибока соціокультурна відповідальність. Вона вимагає від перекладача усвідомлення всього спектра додаткових значень (конотацій), які мимохіть зчитує носій мови перекладу. Такий дидактичний підхід дозволяє студентам зрозуміти: заміна одного локального коду іншим (наприклад, закарпатського – південноамериканським) може створити ефект «культурної підміни», де автентична українська ідентичність розмивається через занадто впізнавані стереотипи цільової культури.

**Дидактичний потенціал матеріалу та стратегії формування перекладацької компетенції.** Наведені фрагменти з роману Оксани Луцишиної в інтерпретації Ніни Мюррей становлять цілісну емпіричну основу для формування багаторівневої моделі навчання художнього перекладу. Ми розглядаємо цей матеріал як інструмент занурення студента в «проблемне поле» перекладознавства, де кожне рішення є актом балансування між лінгвістичною точністю та соціокультурною адекватністю. Логіка навчання в межах такої методики передбачає послідовний перехід від аналізу описів до критичного осмислення та творчого синтезу.

Першочерговим завданням викладача є стимулювання соціолінгвістичної деконструкції тексту. Студенти мають навчитися ідентифікувати локальні мовні коди не як лексичні аномалії, а як маркери соціальної стратифікації та гендерної ідентичності. Аналізуючи мовлення Маргіти чи Стьоппи, майбутній перекладач повинен зчитати за діалектною формою патріархальні цінності та «етику газди», що протиставляється інтелектуальній рефлексії головного героя. Це формує навичку герменевтичного читання, де переклад починається з розпізнавання ідеологічного та культурного підтексту, імпліцитно закладеного в оригіналі.

Наступний рівень дидактичної взаємодії передбачає критичну верифікацію стратегічного перекладацького вибору. Студентам пропонується провести системне картографування рішень перекладача, класифікуючи їх за критеріями «форенізація – доместикація». Особлива увага приділяється аналізу непослідовності, а саме: чому в одних випадках перекладачка обирає радикальну нейтралізацію локального коду (hired cooks), а в інших – вдається до граматичних деформацій (wishn't, done ruined)? Така аналітична робота позбавляє студентів ілюзії існування «універсального алгоритму» та підводить до розуміння перекладу як ситуативного вибору пріоритетів.

Важливим компонентом навчання є залучення рецептивної естетики та етичного аналізу. Використання полярних оцінок критиків (від закидів у «карикатурності» до схвалення автентичності) дозволяє перетворити аудиторію на дискусійний майданчик. Студенти навчаються помічати соціокультурні ризики перекладацьких рішень, зокрема етичні імплікації використання афроамериканського вернакуляру для передачі закарпатського мовного коду. Це виховує професійну відповідальність, адже майбутній фахівець має усвідомлювати, що використання певного варіанту чи діалекту цільової мови автоматично переносить на текст

специфічні расові чи соціальні стереотипи, які можуть дисонувати з оригінальним культурним контекстом.

Завершальна фаза дидактичного циклу базується на прагматичному моделюванні. Студентам пропонується виступити в ролі «редактора-стратега», який має запропонувати власну концепцію подолання культурних лакун (як-от угорських запозичень чи обрядових речитативів). Через зіставлення альтернатив – від створення глосарію до контекстуальної експлікації – формується здатність прогнозувати рецепцію тексту різними цільовими групами. Таким чином, робота з локальним кодом в романі «Іван і Феба» Оксани Луцишиної стає для студента-філолога переходом від механічного перекодування до усвідомленої культурної медіації. Ми прагнемо виховати не технічного виконавця, а професійно зрілого перекладача, здатного приймати відповідальні творчі рішення в умовах високої семантичної невизначеності, перетворюючи неперекладність із нездоланного бар'єра на джерело професійного натхнення.

**Висновки.** Проведений аналіз стратегій відтворення закарпатського мовлення в англomовному перекладі засвідчує, що робота з подібними текстами вимагає від майбутнього фахівця здатності бачити за мовною формою глибинні соціокультурні коди. Випадки, коли побутові назви страв чи специфічні граматичні конструкції замінюються нейтральними відповідниками або діалектними аналогами з американської культури, стають для студентів наочним доказом того, що переклад – це не пошук рівнозначних слів, а спроба примирити різні світогляди. Розгляд досвіду Мюррей крізь призму професійної відповідальності вчить майбутніх філологів розрізняти технічне спрощення тексту та свідому зміну його культурного забарвлення, що є вкрай важливим при роботі з такою багатопрокладною прозою, як роман Оксани Луцишиної «Іван і Феба». Цінність такого підходу в навчанні полягає у зміщенні уваги з лінгвістичного копіювання на змістовну інтерпретацію, де кожна «культурна лакуна» сприймається як поштовх до самостійного пошуку. Замість заучування готових стратегій, студенти опановують мистецтво вибору пріоритетів, навчаються прогнозувати реакцію іноземного читача та усвідомлюють відповідальність за те, як вони представляють свою культуру світові. У такий спосіб ми виховуємо перекладача-дослідника, для якого робота з неперекладними елементами стає не професійною поразкою, а можливістю виявити власну фахову самостійність. Такий підхід перетворює навчання на дослідження мовного середовища, готуючи фахівця до розв'язання найскладніших завдань у сфері міжкультурної взаємодії.

#### *Л і т е р а т у р а*

1. Володіна, Т. С., Рудківський, О. П. (2017). Загальна теорія перекладу для першого (бакалаврського) рівня: навчально-методичний посібник. Київ: Вид. центр КНЛУ, 296 с.
2. Кальниченко, О. А. (2017). Теорія перекладу: для студентів 3–4 курсів факультету «Референт-перекладач», які навчаються за спеціальністю 035 Філологія (Переклад). Харків: Вид-во НУА, ч. 1, 64 с.
3. Луцишина, О. (2019). Іван і Феба: роман. Львів: Видавництво Старого Лева, 392 с.
4. Al-Awawdeh, N. (2024). *Teaching Translation: Theory, Practice and Technological Innovations*. Cambridge Scholars Publishing, 187 p.
5. Bernstein, B. (1971). *Class, Codes and Control: Theoretical Studies towards a Sociology of Language*, Vol. 1. London: Routledge and K. Paul, 238 p.
6. Blommaert, J. (2010). *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press, 234 p. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511845307>
7. Court, E. (2023). When the Revolution's Over: A Review of Ivan and Phoebe. *Apofenie*, October 28. URL: <https://www.apofenie.com/the-latest-content/ivan-and-phoebe-review> (дата звернення: 30.04.2026).
8. Lutsyshyna, O. (2023). *Ivan & Phoebe*. Translated by N. Murray. Deep Vellum Publishing, 400 p.
9. Meyer, L. (2023). 3 Works in Translation: History and Literature Intertwined. *NPR*, June 26. URL: <https://www.npr.org/2023/06/26/1179616359/3-works-in-translation-kairos-ivan-and-phoebe-the-four-corners-of-the-heart> (дата звернення: 30.04.2026).
10. Chunyuan, N., Chwee Fang, N., Hazlina, A. H., Nik, F. M. (2024). Translation strategies of Chinese-English culture-specific items: The case of translation test from CET4 and CET6. *AWEJ for Translation & Literary Studies*, Vol. 8, No. 1, pp. 58–72. <https://doi.org/10.24093/awejtls/vol8no1.4>
11. Qiufen, W., Amini, M., Tan, D. A. L. (2025). Strategies, errors, and challenges in translating culture-specific items in Chinese-English literary works: A systematic review. *Jurnal Arbitrer*, Vol. 12, Issue 2, pp. 259–273. <https://doi.org/10.25077/ar.12.2.259-273.2025>
12. Oldweiler, C. (2023). This tumultuous, seminal period: Oksana Lutsyshyna's *Ivan and Phoebe*. *Words Without Borders*, August 31. URL: <https://wordswithoutborders.org/book-reviews/tumultuous-seminal-period-oksana-lutsyshyna-ivan-and-phoebe-cory-oldweiler/> (дата звернення: 30.04.2026).
13. *Performing Borderlands: Nina Murray's Translation of Ivan and Phoebe* (2024). Texas Language Center, University of Texas at Austin. URL: <https://liberalarts.utexas.edu/tlc/events/performing-borderlands-nina-murray-s-translation-of-ivan-and-phoebe-oksana-lutsyshyna-2> (дата звернення: 30.04.2026).
14. Shpylova-Saeed, N. (2023). A review of *Ivan and Phoebe* by Oksana Lutsyshyna. *Compulsive Reader*, August 24. URL: <https://compulsivereader.com/2023/08/24/a-review-of-ivan-and-phoebe-by-oksana-lutsyshyna/> (дата звернення: 30.04.2026).
15. Umeanowai, K. O., Hu, G. (2024). Unveiling the dynamic landscape of translation studies: A bibliometric analysis. *SAGE Open*, Vol. 14, Issue 4, pp. 1–16. <https://doi.org/10.1177/21582440241300123>
16. Wei, L. (2023). Transformative pedagogy for inclusion and social justice through translanguaging, co-learning, and transpositioning. *Language Teaching*, Vol. 57, Issue 2, pp. 203–214. <https://doi.org/10.1017/S0261444823000186>

*References*

1. Volodina, T. S., Rudkivskiy, O. P. (2017), *General Theory of Translation for the First (Bachelor's) Level: Study Guide [Zahal'na teoriya perekladu dlya pershoho (bakalavr'skoho) rivniya: navchal'no-metodychnyy posibnyk]*, KNLU Publishing Centre, Kyiv, 296 p.
2. Kalnychenko, O. A. (2017), *Theory of Translation for 3rd–4th Year Students of the Faculty “Referent Translator” (Specialty 035 Philology – Translation). Part 1 [Teoriya perekladu: dlya studentiv 3–4 kursiv fakul'tetu “Referent perekladach”]*, National Ukrainian Academy, Kharkiv, 64 p.
3. Lutsyshyna, O. (2019), *Ivan and Phoebe: A Novel [Ivan i Feba: roman]*, Vydavnytstvo Staroho Leva, Lviv, 392 p.
4. Al-Awawdeh, N. (2024), *Teaching Translation: Theory, Practice and Technological Innovations*, Cambridge Scholars Publishing, 187 p.
5. Bernstein, B. (1971), *Class, Codes and Control: Theoretical Studies towards a Sociology of Language*, Vol. 1, Routledge and K. Paul, London, 238 p.
6. Blommaert, J. (2010), *The Sociolinguistics of Globalization*, Cambridge University Press, Cambridge, 234 p., <https://doi.org/10.1017/CBO9780511845307>
7. Court, E. (2023), “When the Revolution's Over: A Review of Ivan and Phoebe (Deep Vellum)” [“Koly revolyutsiya zakinchylasya: retsenziya na roman ‘Ivan i Phoebe’”], Apofenie, October 28, available at: <https://www.apofenie.com/the-latest-content/ivan-and-phoebe-review> (accessed 30 April 2026).
8. Lutsyshyna, O. (2023), *Ivan & Phoebe*, transl. by N. Murray, Deep Vellum Publishing, 400 p.
9. Meyer, L. (2023), “3 Works in Translation: History and Literature Intertwined” [“Try perekladeni tvory: istoriya ta literatura v perepletenni”], NPR, June 26, available at: <https://www.npr.org/2023/06/26/1179616359/3-works-in-translation-kairos-ivan-and-phoebe-the-four-corners-of-the-heart> (accessed 30 April 2026).
10. Chunyuan, N., Chwee Fang, N., Hazlina, A. H., Nik, F. M. (2024), “Translation Strategies of Chinese-English Culture-Specific Items: The Case of Translation Test from CET4 and CET6”, *AWEJ for Translation & Literary Studies*, Vol. 8, No. 1, pp. 58–72, <https://doi.org/10.24093/awejtls/vol8no1.4>
11. Qiufen, W., Amini, M., Tan, D. A. L. (2025), “Strategies, Errors, and Challenges in Translating Culture-Specific Items in Chinese-English Literary Works: A Systematic Review”, *Jurnal Arbitrer*, Vol. 12, Issue 2, pp. 259–273, <https://doi.org/10.25077/ar.12.2.259-273.2025>
12. Oldweiler, C. (2023), “This Tumultuous, Seminal Period: Oksana Lutsyshyna's ‘Ivan and Phoebe’”, *Words Without Borders*, August 31, available at: <https://wordswithoutborders.org/book-reviews/tumultuous-seminal-period-oksana-lutsyshyna-ivan-and-phoebe-cory-oldweiler/> (accessed 30 April 2026).
13. “Performing Borderlands: Nina Murray's Translation of Ivan and Phoebe” (2024), Texas Language Center, University of Texas at Austin, available at: <https://liberalarts.utexas.edu/tlc/events/performing-borderlands-nina-murray-s-translation-of-ivan-and-phoebe-oksana-lutsyshyna-2> (accessed 30 April 2026).
14. Shpylova-Saeed, N. (2023), “A Review of Ivan and Phoebe by Oksana Lutsyshyna”, *Compulsive Reader*, August 24, available at: <https://compulsivereader.com/2023/08/24/a-review-of-ivan-and-phoebe-by-oksana-lutsyshyna/> (accessed 30 April 2026).
15. Umeanowai, K. O., Hu, G. (2024), “Unveiling the Dynamic Landscape of Translation Studies: A Bibliometric Analysis”, *SAGE Open*, Vol. 14, Issue 4, pp. 1–16, <https://doi.org/10.1177/21582440241300123>
16. Wei, L. (2023), “Transformative Pedagogy for Inclusion and Social Justice through Translanguaging, Co-learning, and Transpositioning”, *Language Teaching*, Vol. 57, Issue 2, pp. 203–214, <https://doi.org/10.1017/S0261444823000186>

**KISHKO Olha,**

Senior Lecturer at the Department of English Philology, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine  
<https://orcid.org/0000-0003-1485-2653>

**PETII Nataliia,**

Senior Lecturer at the Department of English Philology, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine  
<https://orcid.org/0000-0002-3999-0932>

**LOCAL LINGUISTIC CODE AS DIDACTIC MATERIAL IN TEACHING TRANSLATION TO PHILOLOGY STUDENTS (A CASE STUDY OF OKSANA LUTSYSHYNA'S NOVEL “IVAN AND PHOEBE”)**

**Summary.** The article provides a rationale for using culturally marked literary texts as a tool for developing the strategic competence of future translators. Based on Oksana Lutsyshyna's novel “Ivan and Phoebe” and its English translation by Nina Murray, the authors analyze strategies for recreating the Transcarpathian language code, which functions as a complex sociolinguistic system with historical Hungarian, Slovak, and German influences. The researchers conclude that working with local language codes requires translators not only to recode linguistically, but also to hermeneutically comprehend the cultural memory of a community and its regional identity. A detailed comparative analysis covers the translation of culturally marked vocabulary (сокачка, бровати, неваловшний, кішкерп), culinary realities (шонка, крумплі, баньки, гурки, леквар, ерош пішта, паленка, бограч, шютемені), ritual discourse, etc. Particular attention is paid to strategies of grammatical stylization and their sociocultural implications, which raises the issue of ethical responsibility for the adequate cultural representation of the source text. The study proves that the analysis of culturally saturated texts contributes to a qualitative transition in teaching from mechanical linguistic recoding to deep cultural mediation and complex hermeneutic analysis. The proposed didactic model involves a step-by-step approach to sociolinguistic deconstruction, mapping the translator's strategic decisions, and independent pragmatic modeling of alternative options. The results of the research confirm that the use of fragments of contemporary prose that are difficult to translate activates students' professional reflection, teaching them to find an effective balancing point between linguistic accuracy and sociocultural adequacy in conditions of high semantic uncertainty. This methodological approach transforms learning into a process of in-depth study of the linguistic milieu, preparing specialists to solve complex tasks in the field of intercultural interaction and representation of national identity in a global world.

**Keywords:** translation training, local language code, cultural specificity, Transcarpathian dialect, pragmatic adaptation, Oksana Lutsyshyna.

*Статтю прийнято 07.03.2026*

*Статтю затверджено до публікації 10.04.2026*

*Дата публікації 25.05.2026*